

Fecr Yayınları: 674

ANLAM'DAN ANLATIMA

Arapçada Sözdizim İlkeleri

Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN

© FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

(Sertifika no: 13178)

Mizanpaj ve Kapak

FCR

Editör

Prof. Dr. Tahirhan AYDIN

Baskı ve Cilt

NY MATBAACILIK YAYINCILIK

KAĞITÇILIK TİC. VE SAN. LTD. ŞTİ.

Ostim OSB Mh. 1250 Cd. No: 24 Yenimahalle/ANKARA

Tel: (0533) 591 86 17 (Sertifika no: 50732)

1. Baskı: Nisan 2023

ISBN: 978-625-6436-21-3

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SAN. ve TİC. LTD. ŞTİ.

Hacı Bayram Mahallesi Boyacılar Sokak No: 14/1

Ulus-Altındağ/ANKARA • Tel: (0312) 310 08 60

Web: www.fcr.com.tr • e-mail: fcr@fcr.com.tr

ANLAM'DAN ANLATIMA

Arapçada Sözdizim İlkeleri

Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN

Ankara 2023

Doç. Dr. Yaşar DAŞKIRAN

1976 Sivas doğumlu yazar, lise öğrenimini Sivas'ta tamamladı. 1996 yılında başladığı Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden 2001 yılında mezun oldu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde 2002 yılında Temel İslam Bilimleri Bölümü Arap Dili ve Belâgati Anabilim Dalı'nda araştırma görevlisi oldu. "Ebu Nuvas'ın Şiirlerinde Hiciv" başlıklı yüksek Lisans (2004) ve "Arapçada Terim Türetme Yolları" başlıklı doktora tezini (2010) tamamladı. 2018 yılında doçent ünvanı alan yazarın, Arap dili ve belâgati alanında hazırladığı kitap, makale ve bildiri başlıklarında birçok yayını bulunmaktadır. Uzun süre Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapan yazar, 2019 yılından itibaren Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır. Bildiği yabancı diller Arapça ve İngilizcedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ -----	9
GİRİŞ -----	11

BİRİNCİ BÖLÜM ARAPÇADA CÜMLE YAPISI

1. Cümle -----	15
2. İsnad Kavramı -----	23
3. Âmil Kavramı-----	27
4. İ'râb Kavramı -----	32
5. Ta'lik Kavramı -----	39
6. Umde ve Fudla Kavramları-----	46
6.1. Nahiv Bilginlerine Göre Umde ve Fudla -----	49
6.2. Belâgat Bilginlerine Göre Umde ve Fudla-----	51
6.3. Modern Dilcilere Göre Umde ve Fudla -----	52
6.4. İsnad Dışı Öge Örnekleri-----	56
6.4.1.Hâl-----	56
6.4.2.Temyiz-----	56
6.4.3. İstisnâ -----	58
6.4.4. Tevâbi'-----	58
6.4.5. Şibih cümle -----	60
7. Nahiv Meânî İlişkisi-----	67
7.1. Haber ve İnşa Yönüyle Cümle -----	72
7.1.1.. Haber Cümlesi -----	75
7.1.2. İnşa Cümlesi -----	81

İKİNCİ BÖLÜM GRAMER ANLAM İLİŞKİSİ

1. Mana-----	85
2. Delalet -----	88
3. Nahiv ve Anlam -----	90

4. Nahiv Anlam İlişğine Yenilikçi Yaklaşımlar -----	105
4.1. Sentakmatik ve Pradikmatik Yapı -----	110
4.2. Edimbilim -----	114

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ DİLBİLİM VE ARAP GRAMERİ

1. Dilbilim ve Âmil Olgusu -----	117
2. Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi -----	122
3. İbn Cinnî'ye Göre Derin ve Yüzey Yapı Kavramları -----	128
3.1. Asıl-Fer -----	128
3.2. Umde ve Fudla -----	130
3.3. Anlamsal Bağlantı -----	130
3.4. Lafzın İslahı -----	131
3.5. İştikak -----	132
3.6. Zamir -----	133
3.7. Mürekkep Kelime -----	133
3.8. Meçhul Yapı -----	134
4. Derin ve Yüzey Yapı Işığında Anlam Genişlemesi -----	134
4.1. Müzekker-Müenneslik -----	136
4.2. Çok Anlamlılık -----	138
4.3. Hakikat-Mecaz İlişkisi -----	138
4.4. İzafet -----	139
4.5. Âmil Olan Masdar -----	141
4.6. Masdar Müevvel -----	142
4.7. Tevâbi' -----	143
4.8. Sıfat -----	144
5. Arapçada Dönüşüm Unsurları -----	145
5.1. Takdim Tehir -----	145
5.2. Hazif -----	150
5.3. Daraltma -----	154
5.4. Ziyade -----	154
5.5. Genişleme -----	155
5.6. İhlal -----	156

6. İltibas ve Karineler Teoirisi-----	157
7. Manevî ve Lafzî Karineler-----	162
7.1. İrabın Diğer Karinelerle İlişkisi-----	164
SONUÇ -----	175
TERİM SÖZLÜĞÜ -----	179
KAYNAKÇA -----	185

ÖN SÖZ

Varlık aleminde, insanın sahip olduğu en önemli ayrıcalıklardan birisi onun düşünen ve konuşan bir yeteneğe sahip olarak yaratılmasıdır. Dil, geçmişten günümüze insan aklının ürettiği en önemli toplumsal olgulardan biri olarak kabul edilir. Dil, sözlü ve yazılı olarak iletişimde kullandığımız, doğduğumuzda hazır bularak edinmeye bağladığımız doğrudan doğruya insana özgü, çok güçlü, büyümlü bir düzendir; düşünme ve düşünülünü aktarma dizgesidir. İletişim vasıtası olan dil, fertleri, toplumları birbirine bağlayan, kültür ve medeniyetlerin hafızası gibidir. Dil çalışmalarının tarihi insanlık tarihi kadar eskidir. Düşüncenin söze dönüşmesinde her dilin sahip olduğu kurallar vardır. Dilin en temel unsurları olan ses, sözcük ve gramer yapıları üzerinde yapılan çalışmalar dün olduğu gibi bugün de devam etmektedir. Dilin bu temel unsurlarını ele alan klasik eserler günümüz dil araştırmaları için önemli veriler sağlamaktadır.

Önemli bir dünya dili olan Arapça, geçmişten günümüze varlığını devam ettiren, aslından kopmanın yaşanmadığı nadir dillerden biridir. Dil çalışmalarının başladığı tarihten bugüne kadar bu dille ilgili araştırmaların kesintisiz olarak devam ettiği görülür. Kur'an-ı Kerim'in anlaşılmasında en önemli araçlardan birinin dil olması, Arapça ile ilgili çalışmalara erken dönemden itibaren ivme kazandırmıştır.

Anlamın ortaya konulmasında dil unsurlarının rolünü ele aldığımız bu eser giriş, üç bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Giriş kısmında, Arapça dil çalışmalarındaki tarihsel sürece ve anlamın dil çalışmalarındaki yerine değinilmiştir. Bi-

rinci bölümde, öncelikle Arapça dil çalışmalarının temel kavramlarından cümle kapsamında isnad, i'râb, âmil, ta'lik , umde ve fudla gibi kavramlar izah edilmiştir. İkinci bölümde, söz konusu kavramların açıklanmasından sonra son dönemde dil araştırmalarında üzerinde durulan dil yapılarının anlama ilişkisi ele alınmıştır. Burada çoğu zaman belâgat ilminin bir dalı olarak kabul edilen meâni'nin aslında nahivden ayrı olmadığı üzerinde durulmuştur. Nahvin meâniyle ilişkisini ortaya koyarken nazm (söz dizimi) teorisini şekillendiren başta Abdulkâhir el-Cürcânî olmak üzere diğer dilcilerin görüşlerine yer verilmiştir. Cürcânî'ye kadar gelen süreçte anlamın dil çalışmalarındaki etkisi, klasik dil kaynaklarından örneklerle açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise, nahiv ilminin temel ilkeleri çağdaş dilbilim çalışmaları ışığında değerlendirilmiştir. Burada Noam Chomsky'nin öncülük ettiği Üretici dönüşümsel dilbilgisi ilkelerinin Arap grameriyle örtüşen yönleri üzerinde durulmuştur. Arapçada anlama ilişkisi bakımından yaygın olarak kullanılan hazif, takdim, tehir, ziyade gibi kavramların söz konusu teorisinin de üzerinde durduğu dönüşüm unsurları olduğu görülmüştür. Modern dönem Arapça dil çalışmalarına da değinilen bu bölümde, özellikle Temmâm Hassân tarafında geliştirilen karineler teorisine yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise Arapçada anlatım aracı olarak dil yapılarının çeşitliliği ve zenginliği vurgulanmıştır.